

МАРИЙ ЭЛ

1995-нн 28-февраль

мари еным тунемаш кумылан ден да тачат уш куатым эреак ешарен толаш ужеш. Тиде шотышто "Книга" почеламут поснак ойыртмалтеш. Мурсаскан книга нерген корнылаже кызытат шулдыранын йонгат: "Турло семын туныктет, чыла еным тый нолтет!"

Сай, суапле паша да порылык поэтын мурпашаштыже ойыраш лийдыме улыт. Тыныслын тыршыме койышын ылышым саемдаш полшымыжым палемдыме. Турло кулешан, пайдале кугу сомылым сайын ыштымым Ф.Шкулев семын возымо "Паша" почеламутышто ача семын аклыме. Шот дене ыштыме паша "илаш туныкта", поро кумылым вияндаш полша.

Айдеме волгыдым кондаш, суапым ышташ шочеш да ила. Лач тыгай шонемаш дене поэтын "Молан мые шочынам?.." почеламутшо шындалтын. Илышыште чын верч шогымо, тыршыме, кожмак

"Орва шудыр ден орва пашкар" мыскаран геройжо Арпик, Семон йолташыжын нелыш логалмеке, уто оксам налаш точка, азап дене пайдаланыже. Семон гын поро кумылан, йолташыжын ойгыш логалмыжым умылен мошта, тудлан полша. Йоча-влакынат осал койышышт тужваке луктын ончыкталтын. Мутлан, "Вич ырший йомдарыш" ойлымашым налаш. Йыгынатий луман йоча изи гычак шолышташ тунемын. Вараже шем кумылжо виянаш, кидше утларак "кужу лияш" тунгалын. Вуржым мешакеш шылташ ок лий. Йыгынатийын осал пашаже тужваке лектеш. Калык манмыла, йыпше темеш. Тазыла корныш тошкалше рвезе йонылышыжым шижын налеш, чонжо дене шкенжым вурса. "Олма Когой" ойлымаш гычат йоча кидлан яндар лийын огыл. Ен садыште шолышташ тунемын. Турло семын рывыжланаш төчен

ПОРЫЛЫК МУРЫЗО

"Марий Эл" газет редакцийнан сылнымут клубшо лудшо-влакын шинчаштлан койшо пашажым профессор И.Ивановын тиде материалже дене тунгалеш. Эмблемыжымат те первый гана ужыда.

Клубын рудо сомылжо тыште; шортно фондеш пурышо сылнымут классик да лумло писатель-влакын сугынген кодымыштым, тунгалмыштым шотыш налын, ончык да ончык кайымаште мо у уло — туткын ончалаш сай йонем ышташ. Критик-ли-

тературоведмыт дене пырля шанче пашаенгым, шочмо йылмынам йоратыше автор ден лудшо тушкам ушаш, саман вашталтыште лектедыше йыжыглам шераш. У произведений-влакымат савыктена.

Кумылан чыла еным возен шогаш ужына. Редакцийн сылнымут полкашкыже пурыза, йынгыртыза, ласкан илаш эрыкым ида пу!

РЕДАКЦИЙН СЫЛНЫМУТ КЛУБШО.

Сергей Григорьевич Чавайнын сылнымут пашаже порылык кумылым моктен мурымо дене ойыртмалтеш. Волгыдо айдеме койышым турло жанр дене возымо произведенийыште ончыктым. Мутлан, поэтын лирикыже пургусым чаманым кумылан. Теве "Ото" почеламутым налаш. Автор шочмо пургусын моторлыкшым суретлен, тудын поянлыкшым аралаш ужын возен. Мурсаскан тун шонемашыже пытартыш сылнымут ойлаште иктешлалт рашемын: "Тудо отым мый йоратем, тушто пушенге руышым мый вурсем".

Поэтын возымаштыже кресаньык кумылжо, пукшышо мланде дече лишыл улмыжо раш шижалтеш. "Ужара" почеламутышто лудына: "Удышылан кугу чап! Паша энган кугу чап!" "Шошым пасушто" почеламутышто гын шурным куштымо кугезе кугу сомылын суапшым палемдыме, кресаньыкын паша кожмаклыкшым вияндаш ужын возымо.

Мурызо тунемашым, уш акылым эреак виянден толмым моткоч кулешан, поро паша семын аклен. Куатле шинчымашын турло-турло йыжыжым келгын пален налмаш шемер калыкын ылышыжым саемдаш полша манын ушанен. С. Чавайнын сылнымутшо шуко тукум

койыш огыт мондалт, "поро паша дене мутын ношмышт ок йом". Тыгай рудо шонемашыже И.С.Никитин семын серыме "Паша жап" почеламутын. Поро паша нерген шарнымаш ок "рудан", калык чонышто тауштыме семын ила. Тыгай тун ой иктешлалтын "Чоткар-патыр" почеламут легендыште.

С.Чавайнын "Вувер" йомак-поэмыштыже поро ден осал, шем вийын кучедалмыштым да волгыдо кумылын сенгымыжым ончыктым.

Писатель проза дене возымаштыжат айдемын шум-чон яндарлыкше нерген йодышым тарватен. Мутлан, "Кок йолешке" йоча ойлымашын геройышт турло кумылан улыт. Иктыже эн ойгым умылен моштышо, неле годым полшаш ямде, весыже лач шкеж нерген гына шона. "Изаак шолык-влак" мыскараште ваш-ваш полшымо, икте-весе нерген шоным адал кумыл ончыкталтын. Иза ден шольо жаплен, келшен илат, сайым гына шонат. "Сокры ден окшак" ойлымаш гычат нелыш логалше эн-влак ваш-ваш полшат, порым гына ыштат. Тыге шум-чон волгыдо, чевер кумыл мотталтеш.

Прозаик айдемын йордымо койышыжымат тужваке луктеш.

гынат, садыгак ний опышеш пижын, кучалтын. Осал, тупела койышыж дене шке лумжым амыртен.

Авторын "Окавий" ойлымашыжат герой-влакын турло чон кумылшытым почын пуа. Эрмак да тудын йолташыже-влак осал шум-кылан, торжа эн улыт, кугорно дене кайыше улазым толат, ямде пого дене илынешт. Шемеч куват поро чонан огыл, аракалан вуйжым пуэн, йуаш йората. Самырык удыр Окавий гын, яндар кумылан, шыма койышан, нелыш логалше сусыргышо Акнашлан йол умбаке шогалаш полша. Азапыш логалше эн верч тургыжлана. Йоратыме ныжыл койыш эм гаяк лиеш, ылыш вийым, ушаным пуа. Акнаш ден Окавийын чевер йоратымашыштан пургусат пуйто куана. Чын чон куат чыла йосым сенга, икте-весым умылымо поро вий куаным конда.

С.Чавайнын "Элнет" романыштыжат поро ден осал вийын кучедалмышт ончыкталтын. Авторын суретлыме герой-влакын чон шижмашышт, кумылышт турло. Мутлан, Сакар гын яндар шум-кылан, ылышыште чыным йоратыше эн. Школышто кум кече веле тунемын гынат, волгыдо кумылжо да шыма койышыж дене поян-влакын эргышт деч кушн шого. Чолга, поро рвезым Чачий Нончык-

патыр дене тагастара. Йорло кресаньык рвезе, йомакысе герой семынак, поро шум-кылан, чын верч лудде шогышо. Школышто торжа туныктышын нечкыланен ончымо межнеч эргыжын игылчык койышыжым чытен огеш керт, яндар лумнержым арален кода. Мыскылымым чытен кертде, школ гыч кая.

Илышын торжалыкшым палыше Сакар волгыдо кумылан лийын ко- деш. Лызга койышыжо ок кошты- раг. Йосыш, туткарыш логалше енлан полшаш ямде. Йушто теле кечын чодыраште Чачийлан пол- шымыж годым Сакарын шум-чон моторлыкшо поснак почылтеш. Незерын илыше рвезе шымалы- кым йората, осал койышым чытен огеш керт. Шыде, торжа еннын Ча- чийын нойышо имныжым перы- мыже Сакарын чонешыжак логал- леш. "Сакарым шкенжым пера- гын, Сакарлан тынаре нелын ок чуч ыле, ярныше имным муш со- ла дене перыме шумышкыжак ви- тыш".

Ветканын койыш-шоктышыш- тыжат порылык тун кумыл семын палдара. Тудо йорло марий кре- саньык ешеш шочын-кушкын, изинекак мланде, чодыра пашан нелыжым, киндын акшым сайын палыше ен. Самырыкнекак уло ку- мылын тыршен тунемын, уш- акылжым лывыртен, виянден то- лын. Кожмак койышж дене ту- ныктышо-влакым ямдылыме се- минарийыш пура, шинчымашым пога.

Туныктышо лумым налмеке, Веткан марий ялышке портылеш, незер кресаньык-влакын икшы- выштым шочмо йылмышт дене ту- ныкташ тугалеш. Григорий Пет- рович тунеммаште, шинчымашым погымаште шочмо йылмын кулешлыкшым сайын пала. Но ма- рий йылме дене туныктымыжлан тудым шыгыремдаш точат. Веткан тыгак самырык тукумым шочмо калыкшын историйже дене палда- раш тырша.

Григорий Петрович тыгак туналше поэт семынат суретлалтын. Музыкант усталыкшат уло. Шочмо мурын сьлнылыкшым кушкын ак- ла. Веткан кумыл нолтын ойла: "Могай сьлне муро... Кеч мутшым, кеч семжым нал — яндар шортньо".

Чолга уш-акылан Григорий Пет- рович шемер калыкын кумылжо дене ила, уло вий-куатше дене полшаш тырша.

Сергей Григорьевич Чавайн, чынжымак, айдеме порылыкын мурызыжо лийын. Тудо суретлыме геройын чын тусшым чиялтыде он- чыктен. Еннын порылыкшым, сай, волгыдо койышыжым көргö чон куат семын иктешлен палемден.

Таче кечын сьлнымут пашам ыштыше писатель-влак С.Чавай- нын возымо сынжым шотыш на- лыт, порылыкын яндар юж гаяк кулешлыкшым ончыкташ тыршат.

И.ИВАНОВ,
Н.К.Крупская лумеш
Марий педагогический
институтын профессоржо.